

Думкі пра поэзію Валерыя Маракова, пра „Вяршыні жаданьяў“ і „Счастливый домик“ ды наогул пра музыку, які ня чуе свае музыкі

Вясною, перад сьвітаньнем, на хваёвых галінах,—вялікія чорныя птушкі—пяюць глушцы.

„Затакаваўся, як глушэц“.

Гэта прыказка.

Вясною на кожным плоціку, старанна напружыўшы тонкія няглыя шыйкі,—шэрыя, жоўтыя, белыя,—прабуюць голас чырвонаграбенчыкі-пявункі.

„Птушанята ўбіраюцца ў пер‘е“.

Гэта павінна зрабіцца прыказкаю.

І пад час глушцовага сьпеву б‘юць птушку паляўнічыя наўсторч. І пад час нехлямяжага кукірэканья можна ўзяць у рукі захопленанага сьпевака.

Тады толькі ён адумаецца.

Яны ня чуюць.

Пяюць, але ня чуюць.

Найвялікшае няшчасьце Бэтговэна ў тым, што ён ня чуў сваіх апошніх рэчаў.

Бывае так, што жывы чалавек, захоплены сваёю маладосьцю і прыгожым злучэньнем гукаў, п’е, закінуўшы галаву, і нічога ня чуе.

З яго даволі песьні.

Добра, калі гукі гэтай песьні, радасьць маладосьці супадаюць з рухам прогрэсыўных чыньнікаў гісторыі.

Але часта-густа ўздымаецца з уяўнага хараства мэлёды чорная галава і сычыць:

— „Ты—мой сьпявак. Гэта мана, шчо я скончыла сваё жыцьцё. Глядзі, як у мяне спакойна і прыгожа. А ці-ж прыгожае гэта ня ёсьць найлепшае жыцьцё? Ты ня маеш права бачыць нічога, апрача прыгожага. Я не дазваляю табе прыслухоўвацца да таго, што вынікае з гэтага прыгаства“.

Поэт!

Мастак!

Творца!

Намажы ўсе свае сілы і стрэлам лучным і звонкім—удар!

І закінь чорны труп далёка ад таго месца, дзе будавацьмеш новыя дамы.

Каб ня труціў цябе пах.

Пах соцыяльнага атачэння, якому трэба згінуць.

Якое прабуе падмяніць грамадзкае жыццё проста прыгожым.

Бо дрэнна таму музыку, які ня чуе свае музыкі.

— Валеры Маракоў!

Кожную ноч да раніцы, ці наадварот, пішу я вершы.

Упарта.

Мне цяжка іх пісаць.

Перамагаць сілу традыцый, сілу поэтычнага руху, узнятага да мяне.

Выкідаць атрускі старых сьветапоглядаў.

Змагацца з формаю і матэр'ялам.

Змагацца за дыялектыку.

Змагацца за жывую песьню маладое клясы.

„Вынаходзіць Амэрыкі“ на працагу месяцаў, каб пасья падпаліць імі печ.

Раскідаць парванае ў шматкі, калі голас ня пэўніцца, калі ён зьбіваецца на паўтона.

Я супроць твайго слова „любоў“.

Я таксама супроць твайго спакою, бо мне больш дарагі спакой, які патрэбен пасья васьмігадзіннага працоўнага дня.

Але ты муляр багаты маладосьцю.

Глядзі, каб ня сорамна нам было азірацца ў зялёных будучыніных прасторах поэзіі.

Давай разам!

Трэба яшчэ паклікаць Уладзімера Хадыку

I

Поэт—гэта суб'ект, які пераламляе праз сьветаадчуваньне свае клясы,—гістарычныя тэндэнцыі эпох, ці другімі словамі:

характарныя для пэўных эпох вытворчыя дачыненні,—клясавыя супярэчнасьці ды ўвесь рознастайны матэр'ял, варты апрацоўкі, на погляд яго, як мастака, погляд абумоўлены клясавымі дачыненнямі.

Да гэтага прылучаецца пытаньне мастацкае апрацоўкі. Поэт, у залежнасьці ад свае здольнасьці, павінен зрабіць форму твору неадчувальнаю у тым сэнсе, што твор уплывае сумаю ўсіх сваіх якасьцяў. Творы, што становяць новую форму, маюць посьпех толькі пры органичнай адпаведнасьці яе са зьместам.

Сапраўды: вартасць найвялікшых тэхнікаў поэтыцкае мовы наўрад ці змяшчаецца ў тым, што ўспрымальнік поруч з дасканаласцю зместу заўважае алітэрацыю, трапны оксюморон ды іншыя прыналежнасці формальнай збруі. Наадварот, права на існаванне тых ці іншых прыёмаў мастацкае творчасці можа быць апраўдана толькі ў тым выпадку, калі іх нельга адлучыць ад зместу, калі яны вымагаюцца матэр'ялам, канечна патрэбны для арганізавальнага ўздзеяння.

Бо для мастацкага твору найбольш галоўнае сіла ягонага ўздзеяння.

А гэтая сіла дасягаецца тады, калі думцы да твару тое адзеньне, у якое яна апранена.

Трапляюцца творы, з якіх выпраменьваецца сіла вышэйзгаданага ўздзеяння ў нечаканых і незразумелых, хаотычных, на першы погляд, формах.

Але:

„Мы не павінны стаяць, злажыўшы рукі, і даваць хаосу развінацца, куды хочаш. Мы павінны зусім плянамерна кіраваць гэтым процэсам ды формаваць ягоныя вынікі“. (У. І. Ленін да К. Цэткін)

З гэтым мы і пераходзім да разгляду кніжкі Валерыя Маракова „Вяршыні жаданьяў“, з яе бурным юнацтвам, бунтоўнаю маладосьцю вясёлым сяброўствам.

II

Апрача лірыкі у зборніку зьмешчаны дзве рэчы — „Адноўленая зямля“ і „Таварыш Нюрын“, памерам большыя за лірычныя вершы.

Аўтар не вызначае іхнага жанру, ды яны і не ўкладаюцца ў вядомую нам тэматычную аправу поэмы.

Цяжка вызначыць іх за ўдалую спробу перайсці на эпас. Вартасць іх хутчэй у тым, што яны наскрозь лірычны, фактычна зьяўляюцца працягам маракоўскае лірыкі ды павяваюць, передаюць маладосьць, нясталасць юнака-поэты і імкненне тварыць, гэтае імкненне, характарнае для творчасці Валерыя Маракова. Самае-ж галоўнае, што яны даюць ключ да ўразуменьня, разгляду ды выяўленьня клясавай накіраванасці ўсяе поэтавай кніжкі.

Гэта больш датычыцца „Таварыша Нюрына“, бо „Адноўленая зямля“ ўсё-ж такі факт нізкапробны, да некаторай ступені факт не літаратурны. Гэта хутчэй матэр'ял для даследчыка.

Як і заўсёды, у „Адноўленай зямлі“ Маракоў вышаў пагуляць, расказаць, як і звычайна, пра сваё юнацтва, з уласцівым яму пасывізмам: „стаяў і марыў“; пасля — стрэў дзеда, найўна ўгаварыў яго пасядзець: „сядзь-пасядзі, тут родны край“. Мотивіроўка, вядома, слабенькая, але-ж трэба пачаць твор.

Калі „дзядок устрас (?), сівымі валасамі“ і ўздыхнуў, поэт папрасіў: „раскажы, дзядок, поэму!“ — „кажы, кажы, мой любы“ — словамі

аўтара. Дзеду зусім не хацелася расказваць; ён паплакаў ад старасьці, пасумняваўся, ці варта гаварыць: „ты малады... І мо' ня ўцяміш ты“, — паплакаў з ім і чульлівы поэт. Нарэшце: „... йтак (?) расказаў жыцьцё сваё стары“.

Да вядомае тэмы—нездаваленьне на заводзе ў стары час, рэволюцыя, паўстанцтва—ня зусім выразна там што і да чаго,—Маракоў не дадаў нічога новага. Нават лірычныя мясьціны неяк не ўдаліся, здаюцца паўторанымі, запазычанымі.

Прыкладам так:

„... Дзе сэрца краю Мураўёў
на жах,
на крыўду ўсёй Эўропы
мячом Расіі пракалоў.

(„В. Ж.“, бал. 47).

Эўропа не жахнулася, наадварот, яна амаль што не зацікавілася Мураўёўскаю лютасьцю ў дачыненні да Беларусі. Каб паказаць гэта, зусім ня трэба паўтараць:

„на тонкай сасьне беларускіх гаёў,
павесіў душу Беларусі.

(Т. Кляшторны. „Ветразі“, бал. 106).

Зусім непатрэбна паўтараць захаванае згадкі пра „нацыянальнага гэроя“ Каліноўскага, бо дарэчы яго не „калолі мячом“ і ня „вешалі на сасьне“. Праўда, павесілі, але проста на Лукіскім пляцы.

Далей дзед абвяшчае, што „я ня сумую, я горды“, мусіць, забыўшыся, што кагдзе плакаў, і расказвае пра сына Антося, які „павадыр (тр. правадыр,—павадыр у сьляпых) і бунтар“, „сadanуў дырэктару ў сьвіную морду“ і быў пасаджаны ў турму.

Пасьля, у час рэволюцыі, калі сяляне зусім законна пажадал павесіць пана і, не падумаўшы, намеркавалі „панскі маёнтак спаліць“,—Антось незразумела зьяўляецца ў вёску і гэтак-жа незразумела памірае ад панскае кулі.

Дзед вышаў непраўдзівы і зьліўшыся з поэтам,—хутчэй трэ' было чакаць аўтарскага зьліцьця з Антосем—гэты дзед гаворыць, як найлепшы агітатар, неўласьцівыя яму, нават у пляне аўтаравага заданьня, словы:

„Мы сёньня зрываем буржуйскую маску“
(бал. 56)

ці:

„Таварышы, смела і горда...
— Ура!“

(бал. 56)

ці:

„І адчуў ў той дзень пракляты,
аб чым шаптаў і пеў(?) закат(?).
(бал. 62)

Антось застаўся нявыразны, напорнасьці колектыву няма, аўтар у паставе нясталага юнага (сьмешнае запытаньне: — „табе шкада, дзядок, памершых?“), а дзед, хоць у ягоных вачох і „стагодзьдзяў мудрасьць“, паслужыў аголеным прыёмам для напісаньня няўдалага твору.

Тры асобы: аўтар, Нюрын і комсамолка Натальля Кулік, формуюць „Таварыша Нюрына“.

Дружакі Маракоў і Нюрын у пасялковым клюбе (трэба здагадацца, што пасёлак рабочы, бо яны абудва муляры) выбралі сабе „даму сэрца“ Натальлю Кулік. Яна, як і трэ́было чакаць, аддала перавагу Нюрыну, як больш сталаму. З аднаго боку, які сэньс выбіраць поэта, што ў час спатканьня гаворыць штосьці няўцямнае,—а з другога боку, Натальлі Кулік не выпадае лагадзіць Маракова, бо зьнікне драма, „страшная трагічная драма“, такая страшная, як быццам на анонсах кіно „Спартак“.

„Драма“ разьвінаецца.

Але калі дзед застаўся прыёмам, дык існаваньню Нюрына й Кулік можна даць веры. Успрымаецца, што „сам я ўвесь дрыжаў, а вось ужо ў тым, што „не гавары ніяк... Нікому... На шчоках лёг стыдлівы(!) жар (ці ня вугальле часам?)“,—дазвольце пасумнявацца. Непадобна нешта... ня вяжацца са зьместам.

Поэт прабуе правесьці між сабою і дзяўчынаю соцыяльнае разьмежаваньне, быццам яна ня вызнае яго за тое, што ён муляр, але-ж і Нюрын муляр. Толькі мабыць лепшы, бо ў задуманага поэта, напэўна, неаднойчы валілася цэгла на галовы, бо на рыштаваньнях—

„абліты глінаю і вапнай,
я сонцу гімн злажыў—
(бал. 69)

а каб рабіць добра, трэба рабіць толькі адну справу.

Нюрын „качая буйной галавой“ („ківаў мне буйнай галавой“—у поэта) сарамаціў Маракова, упэўняў, што трэба кінуць вершы. Гэта не памагло.

„Драма“ пасуваецца далей. Маракоў адчувае сябе ўжо больш поэтам, як муляром, але ўсё-ж такі, калі „пакрыўдзіла горка яна“, плюнула ў сэрца“, ён кінуўся на ратунак да працы, да Нюрына, да свайго супарата ў каханьні, прычыннага ў няшчасьці. Гэта крыху ненатуральна, гэтак не здараецца, але Маракову можна дараваць, бо ён знайшоў правільнае выйсьце з душэўнага тупіку, накіраваўся да працы, праўда, як пабачым далей, ня з мэтай ўславіць гэтую працу. Тэматычнае кола новых заданьняў поэты, калі ён пашоў „зноў шукаць вясны“, ня выходзіць за аправу ягонай „драмы“ з Кулік:

„І пашоў я поэмы складаць
пра каханьне,
юнацтва і радасьць“...
(бал. 78)

Гэта кола не прымацоўваецца да новага, не знаходзіць працоўнага асяродзья. Юнацтва для юнацтва.

Выслухаўшы поэта, Нюрын „пахіліўся нізка да долу“, паставіў крыж на Наталью Кулік, няхай ня крыўдзіць таварыша, бо мы „шукаем жаданых сьветлых берагоў“, і палез ізноў на рыштаваньні.

Поэта-ж ня прывабіла праца. Разьвязаўшы балючае пытаньне, ён пашоў ізноў гарлапаніць песьні пра сваё неабсяжнае юнацтва і аддаў—жорсткі—зусім нечакана комсамолку Кулік „некаму панку“, не згадаўшы пра выхаваўчы ўплыў ячэйкі, не клапацячыся пра мотывіроўку, каб толькі захаваць сяброўства з Нюрынам.

Сяброўству Маракоў аддае шмат увагі. Вясёламу радаснаму сяброўству. Яно шчыльна нітуецца з ягоным культам маладосьці і грунтуецца на маладосьці.

Мулярства мала звязвае сяброў.

А самае-ж галоўнае, каб дасягнуць адваротнага.

Праўда, яшчэ ёсьць імкненьне да „жаданых сьветлых берагоў“, трэба думаць новых берагоў, але яны не акрэсьлены і невядома, якія гэта берагі і чым яны адрозьніваюцца ад старых.

Сяброўства для сяброўства, маладосьці для маладосьці—дыялектыка не вызнае.

Усё павінна мець грунт.

Ш

Дзе-ж вы, мае дарагія?
Дзе-ж ваш раскінуўся стан?
„Вяр. жад.“, бал. 34

Маракоў ахвотна перагукваецца з іншымі поэтамі. Можна было-б згадаць ня зусім ахайна зроблены пераклад з Есеніна—„што-ж ты прызадумаўся (!), раскудравы (?) мой?“; і—радкі, што зусім паўтараюць „Анну Снегину“—„быў той вечар жывы і нязвыклы, як дзяўчына пад майскай (?) зарой“,—ды шмат чаго, што сьведчыць пра лёгкасьць Маракоўскага рэзонованьня на чужыя галасы.

Як і Пушкін, бласлаўляючы „Евгения Онегина“—

„...лети же к невским берегам,
новорожденное творенье,
и принеси мне славы дань,
кривые толки, шум и брань“—

Маракоў кажа:

„Ляці-ж у сьвет,
нясі поэту
і шум і лаянку ў газетах“...
(бал. 82)

Пушкін—поэт зусім чужы Маракову. Ад Маракова далёка крыштальная акавіта Пушкінскай поэзіі, ён хутчэй захапляецца бунтоўным Лермантавым (верш „Цыганка“) ці нават Надсонам.

Надсон—гэта поэт сама найбліжшы Маракову. Тая-ж пашана да маці, нават культ яе, пашырэнне гэтага культу праз перанясенне адзнак маці, па інэрцыйнай традыцы нашаніўства, на бацькаўшчыну, на Беларусь.

Ад Надсона поэт бярэ надрыўнасьць ягонай вясны, не зважаючы на тое, што вясна Маракова, у шматлікіх пунктах падобная да Надсонаўскае, куды здаравей і маладзей.

Літаратурная надрыўнасьць, перанесеная мэханічна, заўважаецца адразу, яна не пераконвае.

„Верым мы
толькі першым надзеям, утратам“
(бал. 14)

„Ты гаворыш, што сэрца прастыла“...
(бал. 12)

„Тут так хораша, промняў так многа“...
(бал. 33)

Гэткіх радкоў льга прывесці шмат. Сказанае ў іх не кранае і не пераконвае, гучыць штампавана, зусім ня верыцца, што сапраўды хораша, бо гэтае „хораша“ адчуў яшчэ Надсон, а не Маракоў.

А тымчасам, як глыбока ўражаюць радкі, што ідуць з глыбіні істоты, ад адчуваньня бязвыходнасьці:

„Вочы туман засьцілае,
ў гэтым тумане вясна...
нейчая зорнасьць былая,
нейчая казка адна“.
(б. л. 34)

Яны ўражаюць, бо сапраўды адчуты, зьявіліся ў выніку глыбокага перакананьня, што нікне вясна, што адчуваецца яшчэ „былая зорнасьць“, ад якой трэба адыходзіць, тымчасам як новае яшчэ не дасягнута, што казка—„нейчая“, не прымацаваная, і таксама ў тумане.

Прыкры налёт літаратуршчыны зьніжае мясьціны, дзе поэт ўзвышаецца да надзвычайнага напружаньня лірычнага голасу. Бо пераконваць іншых у тым, чаго не адчуў сам, немагчыма.

„...Такою дзіўнаю гаворкай,
такою ласкавай красой,
як гэта даль,
як гэта зорка,
над гэтай буйнай паласой“—
(бал. 68)

гаворыць поэт, і радкі гэтыя сапраўды павяваюць сваею ўласнаю маладосьцю, і таму прыкра ўражае;

„хтось кінуў ружы на закаце (!),
жывой і сонечнай рукой,
і, нібы казачная маці,
ноч навявала ім спакой“,
(бал. 68)

Ох, гэтыя „ружы“! О-ох! гэтыя „закаты“! Іх так многа ў кніжцы, а пра іх зусім няварта пісаць, хоць-бы таму, што ад частага ўжывання яны канчаткова абяззубелі, страцілі эмоцыяльную сілу і зьяўляюцца сродкам звычайнай мовы. А калі згадаць, што любаваньне „ружамі“ і „закатамі“ ўласціва гітарным паненачкам прыгараду, зусім крыўдна робіцца за поэта. Трэба гадаваць зьявагу да апошняга характа.

А гэтая „маці“! Яна далёка ня казачная. Яна вылезла з аднайменнага надсонаўскага вершу суцяшаць дзіцёнка, вылезла паўз волю поэты, з глыбіні ягонай сьвядомасьці, адчыняючы нам стары куток поэтавай існасьці.

Надсон блізкі сваяк Маракова. І таму апошняму трэба сьцерагчыся свайго браценіка, як пораху ад запалкі.

Калі мы будзем разважаць, што прылічае творы Маракова да катэгорыі поэзіі, дык міжвольна згадваюцца марксавы словы пра грэцкае мастацтва:

„Мужчына ня можа зноў зрабіцца дзіцёнкам, ня робячыся сьмешным. Але хіба ня радуе яго найўнасьць дзіцёнка, і хіба не павінен ён імкнуцца да таго, каб на вышэйшай ступені аднаўляць сваю сапраўдную існасьць, і хіба ў дзіцячай натуре ў кожную эпоху не ажывае яе ўласны характар у яго нявышуканай праўдзе?“ (К. Маркс „Да крытыкі політычнае эканоміі“).

Яшчэ зборнікам „Пялёсткі“ Маракоў увайшоў у поэзію. Увайшоў менавіта тым, што здолеў „уласны характар“ маладое натуре ў яе непасрэднасьці ўлажыць у песьню. Ён прынёс нам сваю інтонацыю маладосьці, вясны, сяброўства. Гэтым і тлумачыцца дужасьць поэта.

Але калі надшоў час стала і выразна акрэсьліць сваю грамадскую пазыцыю, Маракоў пачаў бравіраваць маладосьцю. Яна зрабілася плашчом, у які закручваўся поэт усе зрывы, хістаньні ён захацеў ахінуць маладосьцю. Ён ня можа, сталеючы, захаваць апорнае свае творчасьці—інтонацыю маладосьці, „ня робячыся сьмешным“.

Маракоўская філэзофія „пазнаў і я, што ёсьць прырода“—не сягае вышэй узроўню сямігодкі. Поэт увесь час жыве і дышае прыродаю, а спавяшчае пра ўсьведамленьне гэтае апошні.

Ня кожную ваду канечне трэба перагатаўваць для ўжываньня.

Волат-вада, пакарачаеўску, нарзан.

Перагатаваны ён робіцца прыкраю мікстураю, саланаватаю на смак.

Некаторыя ўпарта пнуцца перагатаваць Маракова, ня ведаючы яго ўласцівасьцяй.

„Дзесяць старых панн дзьмуць на яго, каб зрабіць яго геніем. І губяць рабочых“ (У. І. Ленін да К. Радэка).

Тым часам Маракову трэба захаваць сваю маладосьць як нельга надалей.

Гэтым не адмаўляецца выхаваўчы ўплыў.

Наадварот.

Маладосьць павінна набыць грамадзкія функцыі

Неправедзены ў ванны нарзан толькі клякоча і пеніцца.

Перагатоўваць ня трэба.

Рабіць юнака бяззубым дзядком.

У беларускай літаратуры даволі дзяцей з дачаснымі маршчынамі.

А поэту ня трэба ператвараць поэзію ў бясконцае апавяданьне пра юнацтва.

Гэта нудна.

Трэба, каб моладасьць ня была прыёмам уцяканьня ад сучаснасьці, трэба шырэй разгарнуць тэматыку і, у рознастайных пытаннях будаўнічага дня, захаваць маладую інтонацыю.

Маладосьці трэба не дачасная старасьць, а клясавы грунт, ня шырма ад будаўніцтва, а шчыльнае зрастаньне з рабочым днём на рыштаваньнях соцыялістычнай будоўлі.

Пакуль што гэтага няма. Можна меркаваць, што няма сьвядома. У „Пялёстках“ Маракоў спавясьціў, што яму ня трэба нічога радзіць, што „жыцьцё пракрычыць“, пра што сьпяваць. Калі „жыцьцё пракрычыць“, —будзе позна. Ды ці будзе яно крычаць для Маракова? А гаворыць яно вельмі выразна. Словамі „жыцьцё пракрычыць“ Маракоў паказвае неканчатковае ўсьведамленьне задач поэзіі. Поэт павінен быць настолькі разьвітым, каб чуць тады, калі гаворкі няма, калі йдзе насьпяваньне процэсаў.

Такім чынам маладосьць Маракова нітуецца з тымі соцыяльнымі грунтоўкамі, што чакаюць, пакуль „жыцьцё пракрычыць“, якія бачаць нашыя посьпехі, але не адчуваюць іх.

Разрыў паміж устаноўкаю і сьветаадчуваньнем.

Пра гэта далей, а тут трэба згадаць Уладыслава Хадасэвіча.

Справа сваяцтва не абмяжоўваецца Надсонам. Можна меркаваць, што Маракоў столькі-ж чуў пра Хадасэвіча, як і апошні пра Маракова. Калі-б Валеры прачытаў ягоныя вершы, дык напэўна не захапіўся-б.

Аднак сваяцтва. І вельмі глыбокае.

Юры Тынянаў зусім слушна заўважае, што верш Хадасэвіча нэўтралізуецца вершаванаю культураю XIX ст.

Ад формалістага нельга вымагаць большага за гэтае азначэньне. Для нас яго мала. Бо Хадасэвічу „порой целые ряды заветнейших мыслей и чувств оказываются неиз'яснимыми иначе, как в пределах пушкинского словаря и синтаксиса“ (Вл. Ходасевич. „Статьи о русской поэзии“, бал. 116). Гэта адно паказвае ўжо, на якой адлегласьці

знаходзіцца аўтар ад нашага сучасься, ад якога часу ідуць ягонья „мысли и чувства“, калі патрабуюць пушкінскага слоўніка.

І вось з гэтым поэтам міжвольна, вядома, перагукваецца Маракоў. Яны падобны ад назваў кніжок да паасобных тэм і радкоў.

„Вяршыні жаданьяў“ В. Маракова;
„Счастливый домик“ Ул. Хадасевіча.

Абедзьве назвы павяваюць чымсьці дасягнутым, назначаюць якуюсьці мяжу імкненьняў.

Дзе-ж знаходзяцца „Вяршыні жаданьяў“?

Паслухаем аўтара:

„Мы імкнемся туды,
дзе вясной
расьцьвітаюць вяршыні жаданьяў,
дзе забыты з табою мы даўно
непагодамі бур
і туманаў.

(бал. 14)

„З табой“—гэта з дзяўчынай, якою „захмялела галава“, далёка ад „непагод“ і „бур“, г. зн. далёка ад жыцьця, у якім няўхільны буры,—у цішы, у супакоі—расьцьвілі вяршыні жаданьяў.

Калі для каго гэта й ёсьць вяршыні, для нас тут няма нават і ўзгорачка, гэта проста ляное балотца мяшчанскага супакою.

„Краіна жыцьця“, у якую едуць „па возеры шчасьця“ ў Маракова—гэта тая-ж самая „страна безмолвия“, якая кліча ў „Счастливый домик“ Хадасевіча—„спокойно жить и мирно умереть“.

Гэта тая-ж самая „мирная домашняя трудовая (каб-жа сапраўды „трудова“!) жизнь“, „молитвенное смирение обитателей дома“, „поместье с лесом и садом“ з „Колеблемого Треножника“ таго-ж Хадасевіча.

Там, „на вяршынях“, „хвойнік і Сьвіслач да сябе заклікаюць пажыць“ (!).

Толькі „пажыць“, выключна!

І вось з гэтай прычыны: „годзе песень, разгулу, трывогі, хоць хвіліну адну так пажыць!“—Маракоў адмаўляецца ад песьні, пра якую у кніжцы „На залатым пакосе“ казаў: „відаць, у жыцьці нікога не спаткаю, каго змагу, як песьню, палюбіць“, ён аддае гэту песьню за хвіліну маленькага супакою.

Гэта-ж не змаганьне, ня стомленасьць пасья працы вымагаюць здаровага сну і адпачынку, гэта соцыяльнае асяродзьдзе, мяшчанства,—поэтавы вяршыні якраз супадаюць з імкненьнямі гэтай праслойкі: „потіше да полегче“,—гэта яно патрабуе вуснамі Маракова—„хоць хвіліну адну“.

Гэта тое-ж асяродзьдзе, якое ў „Счастливым домике“ кажа:

„Только нужно жить потише,
не шуметь и не роптать“,
(„Сч. домик“, бал. 45)

якое прымушае Хадасэвіча атоежсамлівацца з цвiркуном за печчу:

„Для жизни медленной, безропотной, запечной.
судьба заботливо соединила нас“.
(„Сч. дом.“, бал. 44)

Гэта асяродзьдзе, ідэалам якога зьяўляецца „рай“, дзе па Хадасэвічу:

Заяц лапкой бьет по барабану,
бойко пляшут мыши впятером.
Этот мир любит не перестану,
хорошо мне в сумраке ночном.
(„Сч. дом.“, бал. 67)

і па Маракову:

„Над прасторам ніў і над квяцістым лугам
бубянцом ахвота празвінец“.
(„Вярш. жад.“, бал. 29).

ці:

Мне ўсё адно... Я толькі рады,
што зноў пабачыў
сінь нябёс,
падгніўшы дом...
(бал. 36)

Вось чаму настойліва просіцца на паперу думка.

Калі Маракоў кажа:

„Я знаю щасьце — верыць і змагацца,
ісьці, гарэць, ўпівацца барацьбой...
(бал. 6)

калі ён парываецца супроць старога, хто паручыцца, што гэтыя парываньні ня згiнуць марна, што хада ў новы прастор і імкненьне „ўпівацца барацьбой“, не накіраваны, так як у Хадасэвіча, на тое, каб

„и новый мир создать в слезах,
во всем—подобие былого.

(„Сч. дом.“, бал. 37)

Імкненьні Маракова не акрэсьлены цвёрда. Мы амаль нічога ня ведаем больш за „жыць“, „ісьці“, „змагацца“, „гарэць“. Як жыць? куды ісьці? за што змагацца? з якой прычыны гарэць?—для нас покуль што нявыразна.

Пашукаем яшчэ. Уважлівей перачытаем кніжку.

Бо соцыяльнае асяродзьдзе душыць Маракова.

І так нечакана, здавалася-б, знаходзяцца далёкія сваякі.

IV

Ці-ж ёсьць высьце? Ці шукае яго поэт? Ці заўсёды ён атоеж-самліваецца з Хадасэвічам?

Маладосьць, вясна, сяброўства назначыліся як галоўнае ў творчасьці Маракова яшчэ ад часу напісаньня першага вершу.

Адтуль-жа пачалося і славутае „гарэньне“.

Гэта яно дало майстром дасьціпнага слова прычыну да падлічэньня, колькі разоў „гарэў“ Маракоў.

З тэй-жа крыніцы выцякла і ўяўленьне аб поэце, як аб „неопалимой купине“.

Гарыць і не згарае.

У „Вяршынях жаданьяў“ „гарэньне“ ператварылася ў „паланець“, „ісьці“, „тварыць“, ці адгукнулася ў прызвайтых формах: „гарэць імкненьнем юных і жывых“, ці зусім бязмэтна: „зноў згараць у траве з травой“.

Па сутнасьці гэтая зьява становіць падсьвядомае пабуджэньне парваць сувязь з затхлым атачэньнем, кінуць выклік супакою праз згараньне, праз агонь, пабуджэньнем, якое часамі выліваецца выразна:

„Я не хачу мяшчанскай ціхай спальні“.

(„На зал. пакосе“, бал. 25)

Але гэтае „не хачу“ застаецца толькі выгукам. „Мяшчанскай спальні“ не супроцьстаўляецца тое, чаго хоча поэт. Гэтая спальня застаецца, кажучы ягонымі словамі, вабным, „прыгожым домам“ — „хай не адчыняць мне ў прыгожым доме дзьверы“.

Протэст зьяўляецца таму, што дзьвярэй могуць і не адчыніць, і зусім лёгічна вынікае расслабленая канцоўка вершу:

„Дармо!... і ў полі можна начаваць“.

„Вяршыні жаданьяў“ як быццам пачынаюць назначаць усьведамленьне таго, што зьяўляецца „прыгожы дом“.

„З балота бруду і мяшчанства

ўсё-ж бачыў полымя зарніц.

Я гадаваў ў сабе

Паўстанца

і новым дням схіляўся ніц..

(„Вярш. жад.“, бал. 75)

Гадуючы ў сабе паўстанца, Маракоў яшчэ ня здолен будаваць. Ён схіляецца ніц перад новым, бо яно сьлепіць яго сваёю навінёю, яно далёка і недасяжна.

Поэт яшчэ на раздарожжы: „дзе-ж родны дом мае душы?“

У „Пялёстках“ Маракоў рэкомэндаваўся вяскоўцам. „На залатым пакосе“ гэтыя мотывы зьмяняюцца гарадзкімі, на поле ён ужо выходзіць адпачываць з гораду, бо ў горадзе „хрыпла гудок прагучэў“,

і ад гэтага гудка „сэрца скранулася, стала“, наогул-жа гудкі зьяўляюцца „кывавай пагрозаю“. У „Вяршынях жаданьняў“ поэт выбіваецца на муляра. Але і для муляра горад чужы: „мяне ніхто тут ня прытуліць сярод тупіц і між зьвяроў“. Цяжка адрасаваць гэтыя словы „балоту броду і мяшчанства“, яны хутчэй працягваюць традыцыі „Залатога пакосу“.

Постаць поэты складаная. Але рознастайнасьць вядзе да адзінасьці. Вясковая лінія „Пялёстак“ пераможана „прыгожым домам“ „Залатога пакосу“ поруч з пасыўным протэстам супроць гэтага дому, а „Вяршыні жаданьняў“ прабуюць асэнсаваць гэтую пераможанасьць, ацаніць „балота броду і мяшчанства“ як такое і выкрываюць вяскоўства і мулярства, як спробу захаваць гэты бруд.

У „Вяршынях жаданьняў“ зьяўляюцца спробы ўсьвядоміць нікчэмнасьць свайго сапраўднага соцыяльнага асяродзьдзя, і таму ў іх ужо назначаецца пераход да новае песьні, патрэбнай здаровай клясе, выяўніком якое імкнецца быць Маракоў.

Гэты пераход тэматычна разьвязваецца так:

„Дзесяць год“ (кастрычнік), „Цыганка“ (атаўбоўваньне цыганоў на зямлі), Беларускай рабоча-сялянскай грамадзе, кітайскія падзеі, крыху пра колгас (Бляха).

Гэтымі пытаннямі сягоньняшняга дня пачынае займацца Маракоў.

Калі ў зборніку „На залатым пакосе“ верш на сьмерць Сако і Ванцэці зьяўляецца ў значнай меры простым рэагаваньнем на сьмерць як зьяву, — у „Вяршынях жаданьняў“ можна заўважыць сугучнасьць клясавым пачуцьцям пролетарыяту.

„Веру ў песьні свае і ў жыцьцёвую сілу
абудзіў ў нас Кастрычнік“...

(стар. 7)

Гэтыя ці наступныя, надзвычай высокія радкі—

„Цяжка сэрцу поэты маўчаць.
Сёньня нашых братоў
расьпінаюць.
Гляньце, — вобраз паўстаў
Ільліча
І зноў кліча на бой,
на змаганьне“ —

(стар. 28)

кажуць, што калі поэт гаворыць: „дзе-ж вы, мае дарагія“, дык слова „дарагія“ ня толькі адрасавана тым дарагім, каторых пакідае поэт, але і тым, да каторых імкнецца.

А імкнецца ён да тых, каго натхняе вобраз Леніна, у каго сілу абудзіў Кастрычнік. Зразумела, што гэтыя дарагія ня могуць жыць у „прыгожым доме“, яны супраць супакою, яны за братоў кітайцаў і супраць рэнэгата Чан-Кай-Шы.

З імі прабуе сьпяваць поэт.

Праўда, „мы“, „нас“—гучыць няўпэўнена, гэта яшчэ схіленьне ніц перад новым, як перад тым, што зроблена бяз удзелу поэта, але, хто такія мы, відаць яскрава.

Чуцён новы гук.

У вершах зьяўляецца ячэйка, пытаньне зямляўпарадкаваньня цыганоў.

„Цыганка“—верш дужа характарны пераходнаму стану поэта. І ў цыганкі ад зямлі сэрца просіцца „за дальні курган“, яе яшчэ вабіць мінулае вандраваньне, гэтак як над поэтам вісіць „прыгожы дом“.

„Цыганка“ перагукваецца з лепшым апавяданьнем „Ілька“ Каваля і нездарма прысьвячана апошняму.

Маракоў прабуе знайсці новае кола „дарагіх“. Хто яны—поэт ведае, але канчатковага ўсьведамленьня, чаго дамагаюцца гэтыя дарагія, няма.

Прасачыць гэта можна так.

Уступны верш да зборніку дужа хаатычны. Гэта якраз характэрна ломцы поэтавай псыхікі, якая адсоўвае назад пытаньні кампозыцыйнага аформленьня і гэтым самым зацяняе зьмест.

На пачатку гаворыцца:

„Ёсьць лепшы сьвет
напружнай творчай працы,—

а далей ідзе нечаканае адпыхваньне сказанага:

„Там дзесьці, там у ячэйках
і у школах
жывуць *другім* (курс. мой *М. Л.*)
напружаным жыцьцём“.

Чаму другім жыцьцём? Якраз і ячэйка і школа пакліканы да сказанага ў першай строфе:

„верыць“ (вядома, верыць у перамогу), „змагацца“, „лунаць вольнай думкаю“.

Толькі ячэйка цьвёрда ўсьведамляе, за што яна змагаецца, а для поэта ячэйка, з яе мэтаю, знаходзіцца на ня выразнай адлегласьці:

„Там, дзесьці там у ячэйках“...

Верш разьвінаецца:

А тут туман,
тут пыл стагодзьдзяў душыць...

Успрымальнік заблытваецца.

Ён больш верыць сьвету ячэек, бо добра ведае, што яны значаць і куды вядуць. Яму цяжка орыентавацца ў поэтавым сьвеце, няхай сабе і „напружнай творчай працы“, бо гэтая праца можа быць палкаю на два канцы: служыць і нам і нашым клясавым супаратам. Натуральна, што ўспрымальнік сьвет поэта зьвязвае з „пылам стагодзьдзяў“, бо адпыханьне ад гэтага пылу не падкрэсьлена.

Такім чынам, добрае жаданьне касуецца дрэннаю кампазыцыяй, і калі поэт кажа:

„Пакуль мне
ў *лепшы* сьвет (курс. мой *М. Л.*)
не адчынілі дзьверы“...—

успрымальнік уяўляе яшчэ адзін сьвет, сьвет лепшы ад сьвету ячэек і сьвету напружнай працы, хоць у пляне аўтарскага заданьня гэтыя тры сьветы тоежсамасьць, якая супроцьставіцца балоту, дзе ня ба- чаць вясны, за якую галасуе поэт, дзе гавораць— „што ім абрыдла жыць“

Гэтае „абрыдла жыць“ вынікае ня проста, яно звязана з бяз- выходнасьцю соцыяльнае групоўкі, з немагчымасьцю для яе ўдзель- нічаць у грамадзкім жыцьці, са сканчэньнем гістарычнага прызна- чэньня гэтае групоўкі.

Такім чынам, нават кампазыцыйнае аформленьне становіць постаць поэты як пераходніка. Яно хаотычна, як хаотычна і хістка сьветаадчуваньне аўтара, не прымацаванага да акрэсьленых клясавых дачыненняў.

Вось чаму поэту душна яшчэ бывае ў жыцьці:

І юнацкаму сэрцу ў грудзёх *стала цесна*
біцца пульсам кіпучым
жыцьцёвай струны (курс. мой *М. Л.*)—
(бал. 7).

стала цесна, не зважаючы на дэклараваную сувязь з жыцьцём:

„ісьці, гарэць, ўпівацца барацьбой“...—
(бал. 6)

стала цесна ў тым самым вершы, дзе поэт усьвядоміў абуджэньне Кастрычнікам творчае сілы пролетарыяту. „Цесна“ гэтае выска- чыла таму, што вышэйзгаданае ўсьведамленьне, прышоўшы ад розуму, яшчэ не кранулася сьветаадчуваньня

Ці словамі поэты:

Толькі там ідуць супроць
жыцьця,
дзе ў руках
жывога парываньня
дагарае першая сьвяча.
(бал. 79)

Сьвечка протэсту дагарае, душнае кола, з якога тужыцца вы- рвацца поэт, не разьбіта, значыць ізноў „просіцца сэрца на дальні курган“ у супакой, у тогу маладосьці, балюча адчуваць, што „людзкае сэрца ўсё-ж машына“, зьяўляецца жаданьне абвясціць сябе велічы- нёю іррацыянальнай:

Жыцьцё,
я думаў,
гэта творчасць,
а творчасць—лепшага экран“.

(бал. 84)

Тут творчасць усведамляецца, як адлюстраваньне чагосьці лепшага за жыццё.

Робіцца зусім зразумелым пасыўнае станаўленьне поэта да сьвету. Замест таго, каб адчыняць дзьверы ў лепшы сьвет, ён чакае „пакуль мне ў лепшы сьвет не адчынілі дзьверы“, замест таго, каб будаваць культуру, ён толькі ідзе „аднёю паласой“. Гэта яшчэ водгук мо' ранейшага, што „жыццё пракрычыць“, якія трэба песьні.

Гэтак-жа высвятляецца, чаму песьня, нарадзіўшыся „ў муках“ „мукі радзіла другім“, чаму „дагарала і нікла вясна“, чаму „у агні бунтоўнага натхненьня душа сьпявала, як орган“.

Зразумела, чаму ў агні будаўнічых імкненьняў душа сьпявала, як стары касьцельны інструмант. Пасуваючыся да новага разумова, Маракоў ня можа падцягнуць свайго сьветаадчуваньня, душа яго „сьпявае, як орган“.

Гэтая няўзгодненасьць адчуваецца і ў прыёмах.

Пафоснасьць залішня пераходзіць у гіронію:

Жыва!

ня то цябе услаўлю бізуном.

(бал. 59)

Размахнуўся горда,

размахнуўся горда і, што стала сіл,

сadanуў дырэктару ў сьвіную

морду.

Каб паказаць благога дырэктара, зусім ня трэба рабіць яго ваўкалакам „з сьвіною мордаю“, а бунтара прымушаць „размахвацца“, горда, як опэрэтакны гэрой.

Гэта танна.

Дырэктар з самаю прыстойнаю „мордаю“ можа быць заклётым ворагам рабочых.

Трэба меркаваць, што хісткасьць сьветапогляду палажыла адбітак на апрацоўку вершаў, на ахайнасьць мовы.

Так, „Адноўленая зямля“ напісана жудасным жаргонам.

Міжвольнае станаўленьне ў паставу казачнага гэроя, што на хаўтурах сьмяецца („на ваших магілах мы справім вясельле“), шматлікія зьбегі зычных, нескладовае „у“, цяжкасьць пры чытаньні вершаў, нават „сьціраньне“ такіх глыбока матарыяльных істот, як жывёлы (выраз „бы касьцёр—атрымл. „быка сьцёр) ды шмат чаго іншага вынікла ад разьбежнасьці думак. І тут адгукнулася соцыяльная абумоўленасьць.

Ранейшыя зборнікі Маракова больш апрацаваны.

Але й „Вяршыня жаданьняў“ пакідае за ім права называцца адным з моцных поэтаў нашае маладой літаратуры.

Ну, даволі...
 Што загаласілі...
 Хай падчас я падаў і хварэў,—
 Я ўцякаў ад холаду магілы,
 Я агнём жаданага гарэў.
 (бал. 79)

Дамо веры.

Няхай сабе „не падчас падаў“, а на працягу ўсяе кніжкі.

Няхай сабе не „агонь жаданага“, а толькі агенчык.

Але каб ён ня гас.

Каб новае слова поэзіі Маракова канчаткова высветліла ягоныя мэты, канчаткова ўліло яго ў шэрагі будаўнікоў соцыялізму.

Каб маладосьць была не на курганах, а ў напорных днёх нашай будоўлі.

І калі

мы пабудуем сьветлы дзень,
 дзе новы творца
 чалавек
 дарогай простаю ідзе
 без надламаных
 і калек“—

каб гэты сьветлы дзень не абышоўся без поэта.

Каб не застаўся ён у лягеры калек.

Мы павінны заслужыць таго, каб, як сёньня поэт, на магілах адышоўшых, наш радасны нашчадак, прышоў

...на нашых магілках вясной
 сьпяваць з захапленьнем пра шчасьце
 і волю“!

Поэт—багаты маладосьцю.

Ён сказаў: „я ніколі не гандляваў песняю“.

„Вяршыні жаданьяў“ сьведчаць пра шчырасць Маракова.

Запомнім гэтыя словы.

Менск, 1-20/X-30 г.